

รูปแบบการพัฒนา การจัดการพิพิธภัณฑ์สถานชุมชนท้องถิ่นแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบ เพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต จังหวัดสระบุรี

นิติพัฒน์ แก้วประสิทธิ์

สาขาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง
Kps.nitipat@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาสภาพการณ์และวิเคราะห์ศักยภาพของแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบ อำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี ในการพัฒนาและจัดการพิพิธภัณฑ์สถานชุมชนท้องถิ่น 2. เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนา การจัดการพิพิธภัณฑ์สถานชุมชนท้องถิ่นแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต จังหวัดสระบุรี

ผลการศึกษา พบว่า

1. แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบมีการพัฒนาองค์ความรู้ของแหล่งโบราณคดีอย่างต่อเนื่อง มีการนำองค์ความรู้ใหม่ ๆ ที่ได้จากการศึกษา ชุดค้น วิจัย ด้วยศักยภาพแหล่งโบราณคดีแห่งนี้ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญที่ยังไม่เคยพบที่ ไหนในประเทศไทย ได้แก่ การขุดค้นพบโลงศพที่ทำจากดินเหนียวซึ่งอยู่ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ประมาณ 3,500 ปีมาแล้ว แต่ยังคงความต่อเนื่องในการพัฒนาชุดความรู้ทางด้านโบราณคดี ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมที่ได้จากการขุดค้นพบในหลุมขุดค้นใหม่ โดยชุมชนท้องถิ่นได้จัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์สถานชุมชนขึ้น ซึ่งเป็นคนในที่ได้รับความสะดวกจากชุมชนและชาวบ้าน ปัญหาอีกด้านหนึ่ง คือ การขาดแคลนงบประมาณในด้านการทำนุบำรุงพิพิธภัณฑ์สถาน รวมถึงการพัฒนาาระบบสาธารณูปโภคสาธารณูปการต่างๆ

2. รูปแบบการพัฒนา การจัดการพิพิธภัณฑ์สถานชุมชนท้องถิ่นแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต จังหวัดสระบุรี ควรดำเนินการในรูปแบบของการจัดแสดงหลุมขุดค้นทางโบราณคดี ควบคู่ไปกับการจัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับโบราณวัตถุที่ค้นพบในอาคารที่มีความปลอดภัย การจัดแสดงนิทรรศการที่เกี่ยวข้องและสามารถบูรณาการเชื่อมโยงกับแหล่งเรียนรู้เครือข่ายที่อยู่ในลุ่มน้ำป่าสัก ได้แก่ แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว แหล่งโบราณคดีซับจำปา นอกจากนี้ควร การพัฒนารูปแบบของสื่อจัดแสดง สื่อสารสนเทศและเทคโนโลยีสารสนเทศที่จำเป็นและสอดคล้องครอบคลุมกับเนื้อหาสาระเรื่องราว ตลอดจนเจ้าหน้าที่ หรือ นักท่องเที่ยวทุกกลุ่มการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่เหมาะสม และหลากหลายที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

คำสำคัญ: แหล่งโบราณคดี, พิพิธภัณฑ์สถานชุมชน, ท้องถิ่น, การเรียนรู้ตลอดชีวิต, จังหวัดสระบุรี

Development model Management of local community museums, Ban Pong Takhop archaeological site for lifelong learning Saraburi Province

Nitipat Kaewprasit

Faculty of Humanities and Social Sciences, Social Studies , Muban Chom Bueng Rajabhat University

Kps.nitipat@gmail.com

Abstract

This study Objective 1. To study the situation and analyze the potential of Ban Pong Takhop archaeological site, Wang Muang District, Saraburi Province In the development and management of local community museums. 2. To create a development model Management of local community museums, Ban Pong Takhop archaeological site for lifelong learning Saraburi Province

The results showed that

1. Archaeological sites in Ban Pong Takhop have continuously developed knowledge of archaeological sites. With the introduction of new knowledge gained from studies, excavations and research with the potential of this archaeological site, there is significant archaeological evidence that has not been found anywhere in Thailand. Including excavation of coffins made of clay, which was in the prehistoric period for 3,500 years, but still lacking continuity in the development of archaeological knowledge Cultural history obtained from excavations discovered in a new excavation hole The local community has established a committee for managing community museums. Which is the people who are trusted by the community and the villagers Another problem is the lack of funds for the maintenance of museums. Including the development of public utilities and facilities

2. Development model Management of local community museums, Ban Pong Takhop archaeological site for lifelong learning Saraburi Should be carried out in the form of an archaeological excavation exhibit Along with the exhibition about artifacts discovered in a safe building. Exhibitions that are related and able to integrate with the learning network in the Pa Sak Basin include Archaeological Ban Pong Manao Arch Champa archaeological site In addition, the development of media forms should be developed necessary and consistent information media and information technology covering the subject matter As well as visitors or tourists in all groups, organizing various and appropriate learning activities that promote lifelong learning

Keywords : Archaeological Sites, Community Museums, Local, Lifelong Learning, Saraburi Province

บทนำ

แหล่งเรียนรู้ที่มีหลายประเภทซึ่งสามารถจำแนกประเภทแหล่งการเรียนรู้ไว้ 4 ประเภท คือ 1. แหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคล ได้แก่ ขาวนา ขาวสวน ขาวไร่ ข่างมีมือ เป็นต้น 2. แหล่งการเรียนรู้ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ สถานที่สำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณสถาน สถาบันทางศาสนา พิพิธภัณฑ์ เป็นต้น 3. แหล่งการเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ 4. แหล่งการเรียนรู้ประเภทกิจกรรมทางสังคม ประเพณี และความเชื่อ (สุนทร อมรวิวัฒน์, 2544 : 45)

ซึ่งสอดคล้องกับกระทรวงศึกษาธิการ (2545 : 43) ได้แบ่งประเภทของแหล่งเรียนรู้ไว้ 2 ประเภท คือ 1. แหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียน ได้แก่ ห้องสมุดโรงเรียน มุมหนังสือในห้องเรียน ห้องพิพิธภัณฑ์ ห้องมัลติมีเดีย ศูนย์วิชาการ ศูนย์ไอศดท์ศศึกษา ศูนย์สื่อการเรียนการสอน ศูนย์พัฒนากิจกรรมการเรียนการสอน เป็นต้น 2. แหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่น เช่น ห้องสมุดประชาชน วัด ครอบครัว ท้องถิ่น องค์การภาครัฐ ภาคเอกชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

แหล่งโบราณคดีเป็นมรดกวัฒนธรรมที่สามารถพัฒนา จัดการให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ อย่างเป็นรูปธรรมแหล่งโบราณคดีในประเทศไทยก็เช่นเดียวกันจากอดีตจนถึงปัจจุบันได้มีการจัดการพัฒนา อนุรักษ์ และจัดตั้งให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ ที่จัดการโดยภาครัฐ ภาคเอกชน องค์การ หน่วยงานต่าง ๆ ตลอดจนชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้ริเริ่มจัดการเอง เพื่อประโยชน์ในด้านการศึกษาเรียนรู้ทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมแก่สาธารณชนทั่วไป

แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบ เป็นแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ คาดว่าน่าจะมีอายุประมาณ 3,000 ปีมาแล้ว ตั้งอยู่ที่ หมู่ 4 ตำบลวังม่วง อำเภอวังม่วง จังหวัดสระบุรี อยู่ห่างจากอำเภอวังม่วงไปทางทิศตะวันออกประมาณ 5 กิโลเมตร พื้นที่ของแหล่งโบราณคดีแห่งนี้มีลักษณะเป็นลอนลูกคลื่นลอนลาด ซึ่งอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำธรรมชาติ มีเนื้อที่ประมาณ 15 ไร่ แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบตั้งอยู่บนที่ดินซึ่งแบ่งกรรมสิทธิ์ในการครอบครองที่ดินออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ตั้งอยู่บนเนินดินของโรงเรียนบ้านโป่งตะขบ ซึ่งเป็นที่ดินของทางราชการในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ส่วนที่ 2 อยู่บริเวณที่ดินของเอกชนที่อยู่ติดกับเนินดินของโรงเรียนบ้านโป่งตะขบซึ่งเป็นที่ดินสำหรับทำการเกษตรของชาวบ้าน แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบถูกค้นพบโดยชาวบ้านที่เข้าไปทำไร่ข้าวโพดในบริเวณพื้นที่โรงเรียนบ้านโป่งตะขบ ระหว่างการไถพื้นดินเพื่อปรับให้เป็นพื้นที่สำหรับการเพาะปลูก ชาวบ้านได้พบเศษภาชนะดินเผา เศษโบราณวัตถุ กระจัดกระจายเต็มพื้นที่บนชั้นผิวดิน ชาวบ้านจึงได้แจ้งกับผู้ใหญ่บ้านให้ประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าไปทำการตรวจสอบและสำรวจ (สุรพล นาถะพินธุ, 2550 : 5)

จากการสำรวจเบื้องต้นพบโบราณวัตถุสำคัญหลายประเภท ได้แก่ เศษภาชนะดินเผาตกแต่งด้วยลายเชือกทาบ เศษภาชนะดินเผาตกแต่งด้วยการทาน้ำดินสีแดง ขวานหินขัดขนาดเล็ก และเศษกำไลข้อมือทำจากหินอ่อนสีขาว เศษชิ้นส่วนกระดูกสัตว์หลากหลายชนิด ซึ่งหลักฐานทางโบราณคดีที่พบจากการสำรวจนั้น นับได้ว่าเป็นหลักฐานที่สำคัญอันบ่งบอกถึงการเป็นชุมชนที่อยู่อาศัยของยุคก่อนประวัติศาสตร์ จากหลักฐานอันสำคัญนี้เองจึงนำไปสู่การขุดค้นทางโบราณคดีอย่างเป็นทางการ ณ บริเวณเนินดินของโรงเรียนบ้านโป่งตะขบ โดยภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ร่วมกับสำนักศิลปากรที่ 3 พระนครศรีอยุธยา ตลอดจนการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ชาวบ้านโป่งตะขบ องค์การบริหารส่วนตำบลวังม่วง อำเภอวังม่วง โดยการดำเนินงานขุดค้นแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบเป็น 2 ระยะ ซึ่งชาวบ้าน ชุมชนท้องถิ่น และองค์กรในท้องถิ่นให้ความตระหนักในการอนุรักษ์ พัฒนา ชุมชนและชาวบ้านโป่งตะขบ รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมและให้ความสำคัญเพื่อที่จะร่วมกันอนุรักษ์ พัฒนา แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมเพื่อการศึกษา เรียนรู้ ค้นคว้า และเผยแพร่องค์ความรู้ด้านโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมให้แก่ผู้คนในชุมชนท้องถิ่น และสาธารณชนทั่วไป

ปัจจุบันชุมชนและชาวบ้านโป่งตะขบ องค์การบริหารส่วนตำบลวังม่วง ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ตลอดจนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่าง ๆ ได้นำโบราณวัตถุทั้งหมดที่พบที่บ้านโป่งตะขบมาจัดเก็บและจัดแสดง ณ พิพิธภัณฑ์ชุมชน จากที่กล่าวมาข้างต้นแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบ และพิพิธภัณฑ์สถานชุมชนบ้านโป่งตะขบ มี

ศักยภาพที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของประเทศได้ จึงดำเนินการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบเป็นแหล่งเรียนรู้ตามอัยาศัย เพื่อสนับสนุนชุมชนท้องถิ่นในการบริหาร จัดการ พัฒนาแหล่งโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานชุมชนบ้านโป่งตะขบ โดยศึกษาค้นคว้า เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาและการจัดการแหล่งโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์ชุมชนที่มีอยู่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สามารถสร้างประโยชน์ให้ชุมชนท้องถิ่น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการณ์และวิเคราะห์ศักยภาพของแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบ อำเภอลำลูกเกด จังหวัดสระบุรี ในการพัฒนาและจัดการพิพิธภัณฑ์สถานชุมชนท้องถิ่น
2. เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนา การจัดการพิพิธภัณฑ์สถานชุมชนท้องถิ่นแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต จังหวัดสระบุรี

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยตามขอบเขตของเนื้อหาประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

1. ศึกษารวบรวมข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพ การจัดการ และภาพรวมที่สำคัญของแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบ และพิพิธภัณฑ์สถานชุมชนบ้านโป่งตะขบ ได้แก่ สภาพปัจจุบันของแหล่งโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานชุมชน สภาพปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อจัดการให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต
2. ศึกษาความต้องการ ความคาดหวัง ข้อคิดเห็นและแนวทางที่เหมาะสมสำหรับชุมชนท้องถิ่น และผู้ที่เกี่ยวข้องในการบริหาร จัดการ พัฒนาแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบเป็นแหล่งเรียนรู้
3. ศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูลและกรณีศึกษาตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการพัฒนาและการจัดการพิพิธภัณฑ์ที่เหมาะสมกับการพัฒนาแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร เป็นการค้นคว้า รวบรวมเอกสารทางวิชาการ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ กรณีศึกษาที่เกี่ยวข้อง
2. ศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยวิธีการ ดังต่อไปนี้
 - 2.1 การสำรวจสภาพการณ์ปัจจุบันและวิเคราะห์ศักยภาพของแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบและพิพิธภัณฑ์ชุมชน
 - 2.2 การสนทนาพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ
 - 2.3 การสัมภาษณ์ เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้คำถามที่กำหนดไว้เกี่ยวกับทัศนคติ ความคิดเห็น ความต้องการของชุมชนและชาวบ้าน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบให้เป็นแหล่งเรียนรู้

ผู้ให้ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อการพัฒนาแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบและพิพิธภัณฑ์สถานชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต รวมทั้งศึกษาแนวทางในการกำหนดรูปแบบของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในมิติต่าง ๆ ที่เหมาะสมของชุมชนท้องถิ่น โดยผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการบริหารจัดการ ประกอบด้วย

1. ผู้บริหารจังหวัดสระบุรี และผู้บริหารองค์การบริหารส่วนจังหวัดสระบุรี ซึ่งมีข้อช่วยความรับผิดชอบดูแลในการกำหนดนโยบาย ทิศทางการบริหาร จัดการจากส่วนกลาง รวมถึงการสนับสนุน ส่งเสริมในด้านงบประมาณ ด้านการประสานงานกับภาคส่วนอื่นที่เกี่ยวข้อง
2. ผู้บริหารสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 2
3. นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณคดี
4. ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลวังม่วง ซึ่งทำหน้าที่ในการดูแล รับผิดชอบการบริหาร จัดการ พัฒนาแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบและพิพิธภัณฑสถานชุมชน
5. คณะกรรมการบริหารชมรมอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบ
6. ตัวแทนชุมชนบ้านโป่งตะขบ ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิในชุมชน ชาวบ้าน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบบันทึกในการสัมภาษณ์ ใช้บันทึกข้อมูลที่ได้จากการการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง โดยใช้คำถามที่เกี่ยวกับความคิดเห็น ความต้องการ รูปแบบในการพัฒนาแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบและพิพิธภัณฑสถานชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้
2. แบบจดบันทึกภาคสนาม ใช้ในการบันทึกรายละเอียดเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น จากการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ
3. เครื่องมือช่วยจำ ได้แก่ สมุดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป อุปกรณ์เครื่องเขียน

การวิเคราะห์และการนำเสนอข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงพรรณนาและอภิปรายผล โดยข้อมูลนำมาวิเคราะห์นั้นนำผลจากการศึกษาพิพิธภัณฑสถานชุมชนเปรียบเทียบกับกรณีศึกษาแหล่งโบราณคดีตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนา บริหาร จัดการแหล่งโบราณคดีเป็นแหล่งเรียนรู้ ได้แก่ กรณีศึกษาแหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท กรณีศึกษาแหล่งโบราณคดีจันเสน กรณีศึกษาแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว และผลที่ได้จากการศึกษา สัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้เสียในการบริหาร จัดการ เพื่อนำมาประยุกต์และสรุปเป็นรูปแบบในการพัฒนาและการจัดการแหล่งโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานชุมชนบ้านโป่งตะขบเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาสภาพการณ์และวิเคราะห์ศักยภาพของแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบ อำเภอวังม่วง จังหวัดสระบุรี ในการพัฒนาและจัดการพิพิธภัณฑสถานชุมชนท้องถิ่น จากการดำเนินการศึกษา วิเคราะห์ และจำแนกประเภทของหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญของแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบ ไว้ดังนี้
โบราณศิลปวัตถุ แบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. เศษภาชนะดินเผา ได้แก่ ภาชนะดินเผาตกแต่งด้วยลายเชือกทาบ ภาชนะดินเผาตกแต่งด้วยลายขีดเป็นเส้นคดโค้งผสมลายกดประทับให้เป็นลายจุดต่อเนื่องกันลักษณะคล้ายเกล็ดปลา ภาชนะดินเผาตกแต่งด้วยลายเขียนสีเป็นเส้นสั้น ๆ สีแดง หรือเป็นจุดสีแดง
2. เครื่องมือหินขัด ได้แก่ ขวานหินขัดขนาดเล็ก สะเก็ดหินที่แตกมาจากขวานหินขัด
3. ลูกปัดทำจากเปลือกหอยทะเล ลูกปัดที่ทำจากหินอ่อนสีขาว และเปลือกหอยกาบ
4. โบราณนิเวศวัตถุ ได้แก่ กระจูดสัตว์บกและสัตว์น้ำ เช่น ฟันและกระจูดสัตว์ต่าง ๆ ของหนู เก้ง กวาง วัว ควาย ลิง และสุนัข เป็นต้น รวมถึงเปลือกหอยประเภทต่าง ๆ จำนวนมาก และกระดองเต่า

5. ร่องรอยกิจกรรมของมนุษย์ ประกอบด้วย กิจกรรมตามประเพณีความเชื่อ การดำรงชีวิตและการอยู่อาศัย โดยพบร่องรอยที่สำคัญคือ หลุมฝังศพ 2 หลุม อันแสดงให้เห็นว่าประเพณีการปลงศพของคนสมัยโบราณที่แหล่งโบราณคดี บ้านโป่งตะขบ ซึ่งพบเป็นแห่งแรกในประเทศไทย คือ การฝังศพผู้ตายในหลุมทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่ขุดลึกประมาณ 30 เซนติเมตร แล้วใช้ดินฉาบหนาเฉลี่ยประมาณ 1 เซนติเมตร ให้เป็นผนังของหลุมฝังศพ ทั้ง 4 ด้าน ลักษณะคล้ายให้เป็นโลงศพ โดยวางศพให้อยู่ในลักษณะนอนหงายเหยียดยาวมีสร้อยลูกปัดทำจากเปลือกหอยสวมที่คอ แล้วมีการวางเครื่องปั้นดินเผา สำหรับอุทิศให้แก่ผู้ตาย โดยมีการวางไว้บริเวณเหนือศรีษะและปลายเท้าของผู้ตาย และวางขวานหินขัด 2 ชิ้นที่บริเวณต้นขาข้างขวาของผู้ตาย (สุรพล นาละพินธุ, 2550)

แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบ เป็นแหล่งโบราณคดีที่มีความสำคัญและมีเอกลักษณ์เด่นในด้านการศึกษาที่เป็นแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ และแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมที่เคยตั้งอยู่บนพื้นที่ของโรงเรียนบ้านโป่งตะขบอยู่ภายใต้การดูแลของกรมธนารักษ์และกระทรวงศึกษาธิการ ปัจจุบันโรงเรียนได้ถูกยุบรวมเนื่องจากเป็นโรงเรียนที่ขนาดเล็ก ซึ่งหลักฐานที่กล่าวมาข้างต้นบางประเภทพบเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย ดังนั้นบทบาทและการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นจึงมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการอนุรักษ์ พัฒนา และการบริหาร จัดการแหล่งเรียนรู้ร่วมกับกับชุมชนและชาวบ้านโป่งตะขบอย่างยั่งยืน ปัจจุบันแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบได้ดำเนินการสร้างหลังคาคลุมขุดค้นโดยการมีส่วนร่วมของชาวบ้านโป่งตะขบที่ได้ร่วมแรงร่วมใจกันสร้างหลังคาคลุมหลุมขุดค้นขึ้น ด้วยความตระหนักถึงความสำคัญในการอนุรักษ์ สงวนรักษาสภาพความสมบูรณ์ของแหล่งโบราณคดีและหลุมขุดค้นทางโบราณคดี ตลอดจนองค์กรท้องถิ่น ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลวังม่วง และอำเภอวังม่วง ได้เข้ามามีส่วนร่วมการสนับสนุนช่วยเหลือในด้านการบริการสาธารณูปโภค สาธารณูปการต่าง ๆ และการดูแลความปลอดภัยในระหว่างที่ดำเนินการขุดค้นทางโบราณคดี นอกจากนี้ รองศาสตราจารย์สุรพล นาละพินธุ ได้มีดำริให้มีการจัดเตรียมพื้นที่สำหรับการขุดค้น ศึกษา วิจัยทางโบราณคดีเพิ่มเติมในพื้นที่โดยรอบแหล่งโบราณคดี

จากการศึกษาวิเคราะห์และถอดบทเรียนกรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์ที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทั้ง 3 แห่ง ได้แก่ แหล่งโบราณคดีจันเสน จังหวัดนครสวรรค์ แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว จังหวัดลพบุรี และแหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท จังหวัดนครราชสีมา โดยการศึกษวิเคราะห์และถอดบทเรียนในด้านกระบวนการ ขั้นตอน รายละเอียดการดำเนินงาน กิจกรรม และผู้ดำเนินงาน ในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ สรุปได้ดังนี้

สรุปกระบวนการและขั้นตอนในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์จากกรณีศึกษาทั้ง 3 แห่ง

1. การพัฒนางานด้านวิชาการ การทำงานโบราณคดี

1.1 ดำเนินงานขุดค้น ศึกษา วิจัย อนุรักษ์ สงวนรักษาแหล่งโบราณคดีและโบราณวัตถุ และหลักฐานทางโบราณคดี เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ทางวิชาการ นำไปสู่การนำเสนอและเผยแพร่ข้อมูลโดยการนำกระบวนการมีส่วนร่วมเข้ามาบูรณาการในการพัฒนางานวิชาการและการทำงานทางโบราณคดี คือ เปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบล ตลอดจนองค์กรหน่วยงานที่มีส่วนได้ส่วนเสีย เข้ามามีบทบาทในการทำงานโบราณคดีร่วมกับนักวิชาการ นักโบราณคดีผู้เชี่ยวชาญ

1.2 จัดทำสื่อสารสนเทศสำหรับการจัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้ เช่น จัดแสดงโบราณวัตถุ การจัดทำคลังโบราณวัตถุเพื่อเก็บรักษา ดูแล และอนุรักษ์โบราณวัตถุ จัดทำบอร์ดเผยแพร่ความรู้

1.3 จัดทำแผนงานและคู่มือสำหรับการพัฒนาแหล่งโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์ จัดทำเอกสารและตำราทางวิชาการ

1.4 ดำเนินการพัฒนาให้ความรู้ และฝึกอบรมบุคลากรสำหรับการบริหาร จัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนการจัดการความรู้ การนำชมในพิพิธภัณฑ์ การดูแลพิพิธภัณฑ์ การอนุรักษ์ ดูแลโบราณวัตถุและหลักฐานทางโบราณคดีให้แก่ชุมชนท้องถิ่น

1.5 โดยการได้รับความร่วมมือ ช่วยเหลือของนักวิชาการ นักโบราณคดี ตลอดจนองค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2. การพัฒนาด้านกายภาพ

- 2.1 การพัฒนา ปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ และสภาพแวดล้อมของแหล่งโบราณคดี ได้แก่ การสร้างอาคารพิพิธภัณฑสถาน การจัดการทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้ภายในพิพิธภัณฑสถาน การสร้างหลังคาคลุมหลุมจัดแสดงและหลุมขุดค้นทางโบราณคดี
- 2.2 การสร้างศูนย์ข้อมูลสารสนเทศ ห้องสมุดสำหรับชุมชน และศูนย์ประสานงานประชาสัมพันธ์นักท่องเที่ยว
- 2.3 การจัดพื้นที่สำหรับการจำหน่ายของที่ระลึกและสินค้าอุปโภคบริโภค
- 2.4 จัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมสวยงามและสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ ท่องเที่ยว เช่น การจัดสวนหย่อม การปลูกไม้ยืนต้น ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ การพัฒนาระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ได้แก่ ระบบไฟฟ้า-ระบบประปา การสร้างห้องสุขา การก่อสร้างถนนและทางเดินเท้า การก่อสร้างที่จอดรถ

2.5 จัดทำป้ายบอกเส้นทางภายนอกแหล่งเรียนรู้และป้ายบอกทางภายในแหล่งเรียนรู้ การก่อสร้างรั้วเพื่อความปลอดภัย เป็นต้น

2.6 การพัฒนาหมู่บ้าน วัด โรงเรียน และสาธารณประโยชน์ในชุมชนท้องถิ่นคู่ขนานกันกับการพัฒนาแหล่งโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานชุมชน

ทั้งนี้กระบวนการพัฒนาด้านกายภาพจำเป็นต้องอาศัยงบประมาณในการดำเนินงานจำนวนมากและมีความต่อเนื่อง ดังนั้น การมีส่วนร่วมจากภาครัฐเป็นส่วนสำคัญในการสนับสนุน ส่งเสริมชุมชนท้องถิ่นเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ได้แก่ จังหวัด องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล กระทรวงวัฒนธรรม กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ตลอดจนการสนับสนุน ส่งเสริมการจัดโครงการ จัดกิจกรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นจากภาคเอกชน (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2551)

3. การดำเนินงาน และการบริหาร จัดการพิพิธภัณฑสถาน

3.1 ดำเนินการจัดตั้งองค์กรและผู้รับผิดชอบดูแล บริหาร จัดการ และขับเคลื่อนแหล่งโบราณคดี พิพิธภัณฑสถาน ทั้งในฐานะแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยว ทั้งนี้ชุมชนท้องถิ่น โดยสามารถดำเนินการจัดตั้งในลักษณะนิติบุคคล เช่น จัดตั้งเป็นชมรม สมาคม มูลนิธิ หรือ เป็นการร่วมมือกันดำเนินงานบริหาร จัดการโดยองค์กรของรัฐและชุมชนท้องถิ่น

3.2 การจัดหางบประมาณและรายได้สนับสนุนในการบริหาร จัดการพิพิธภัณฑสถาน ได้แก่ การได้รับงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐ การตั้งตู้รับบริจาค การจำหน่ายสินค้าที่ระลึก รายได้จากกิจกรรมในพิพิธภัณฑสถาน เป็นต้น

3.3 การจัดการด้านการนำชมพิพิธภัณฑสถานดำเนินงานด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมโดยชุมชนท้องถิ่น ชาวบ้าน เยาวชน ตลอดจน วัด โรงเรียนได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการให้ความรู้ นำเสนอข้อมูลแก่ผู้เข้าชม โดยพิพิธภัณฑสถานไม่มีการเก็บค่าเข้าชม

4. การประชาสัมพันธ์

4.1 การดำเนินการประชาสัมพันธ์พิพิธภัณฑสถาน ได้แก่ การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อพื้นฐาน เช่น แผ่นพับ ใบปลิว ป้ายประชาสัมพันธ์ตามจุดสำคัญต่าง ๆ ตามเส้นทางภายนอกแหล่งเรียนรู้

4.2 การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสารมวลชน ได้แก่ การประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของแหล่งเรียนรู้ผ่านสื่อหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ สารคดี

4.3 การจัดทำสื่อมัลติมีเดีย ระบบฐานข้อมูลออนไลน์ เว็บไซต์

4.4 การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่หน่วยงานและองค์กรจัดขึ้น การเข้าร่วมโครงการกิจกรรมการประกวดแหล่งท่องเที่ยวในระดับภาค ระดับประเทศ และระดับนานาชาติ (วัลย์ลักษณ์ ทรงศิริ, 2551)

จากการศึกษา วิเคราะห์สถานการณ์และสภาพปัจจุบันของแหล่งโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานชุมชนบ้านโป่งตะขบ ถึงรูปแบบ กระบวนการ ขั้นตอน วิธีการในการพัฒนาและการจัดการเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ได้ดำเนินการจัดการแล้วนั้น สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ลักษณะทางกายภาพของพิพิธภัณฑสถานชุมชนบ้านโป่งตะขบ ลักษณะของอาคารพิพิธภัณฑสถานในปัจจุบันเป็นอาคารเอนกประสงค์ชั้นเดียวที่ได้รับการอนุญาตจากหน่วยงานที่กำกับดูแลพื้นที่ของโรงเรียนบ้านโป่งตะขบให้ชุมชนท้องถิ่นใช้

เป็นสถานที่จัดเก็บโบราณวัตถุ และจัดแสดงนิทรรศการของแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบ โดยแบ่งเป็นพื้นที่จัดเก็บโบราณวัตถุประเภทเศษภาชนะดินเผา ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาประเภทต่าง ๆ และพื้นที่สำหรับจัดแสดงนิทรรศการของโครงการสำรวจทางโบราณคดีอ่างเก็บน้ำมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี ภายในอาคารพิพิธภัณฑ์มีการจัดการองค์ประกอบที่สำคัญในการจัดแสดงนิทรรศการ เช่น มีการติดตั้งไฟสำหรับส่องสว่างป้ายสื่อความหมายและโบราณวัตถุ ติดตั้งพัดลมสำหรับระบายอากาศและความร้อน ติดตั้งตู้สำหรับจัดแสดงโบราณวัตถุ หรือ ชิ้นส่วนโบราณวัตถุ โดยความร่วมมือจากภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

2. การดำเนินงานด้านวิชาการ การจัดแสดงนิทรรศการและเนื้อหาสาระทางวิชาการ จากการศึกษาพบว่า รูปแบบการจัดแสดงนิทรรศการเป็นการจัดการองค์ความรู้ที่ได้จากการขุดค้น การศึกษา ค้นคว้า วิจัย โดยการจัดนิทรรศการนำเสนอด้วยสื่อจัดแสดงพื้นฐาน ได้แก่ ป้ายสื่อความหมาย บอร์ดเผยแพร่ข้อมูลประวัติความเป็นมาของแหล่งโบราณคดีและโบราณวัตถุที่พบ และการจัดนิทรรศการโบราณวัตถุซึ่งนับได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ของพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ คือ การจัดแสดงภาชนะดินเผาที่มีการตกแต่งลวดลายเอกลักษณ์เฉพาะพบเพียงแห่งเดียวในประเทศ นอกจากนี้การจัดแสดงโบราณวัตถุสำคัญซึ่งมีอยู่อย่างหลากหลายประเภท เช่น โครงกระดูกมนุษย์ที่พบในหลุมขุดค้น ลูกปัดที่ทำจากเปลือกหอยทะเล ขวานหินขัด เป็นต้น ทั้งนี้โบราณวัตถุสำคัญทุกชิ้นนั้นได้ผ่านขั้นตอนการอนุรักษ์ตามหลักการทางวิชาการโดยผู้เชี่ยวชาญเพื่ออนุรักษ์ สงวนรักษา สภาพโบราณวัตถุให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น (สุรพล นาถะพินธุ, 2552) องค์ความรู้ที่สำคัญอีกประการหนึ่งของแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบคือพิธีปลงศพที่มีเอกลักษณ์ที่พบแห่งเดียวในประเทศซึ่งจัดแสดงอยู่ในบริเวณหลุมขุดค้นทางโบราณคดีจึงเป็นองค์ความรู้ที่สามารถบูรณาการร่วมกันกับองค์ความรู้ที่สำคัญต่างๆ ในพิพิธภัณฑ์สถานชุมชนได้เป็นอย่างดี และยังรวมถึงองค์ความรู้จากการจัดนิทรรศการของโครงการสำรวจทางโบราณคดีอ่างเก็บน้ำมวกเหล็กที่นำมาจัดแสดงไว้ภายในอาคารพิพิธภัณฑ์สถานชุมชนบ้านโป่งตะขบ ซึ่งนับว่าเป็นอีกหนึ่งองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถเชื่อมโยงจัดการความรู้และบูรณาการสาระเรื่องราวให้สอดคล้องกันได้อย่างน่าสนใจ โดยการดำเนินการจัดพิพิธภัณฑ์และจัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้ได้รับความร่วมมือช่วยเหลือทั้งด้านวิชาการและการจัดสรรงบประมาณจาก รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ และ ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

3. การดำเนินการพิพิธภัณฑ์ การบริหาร จัดการ จากการศึกษาพบว่า การดำเนินงานบริหาร จัดการ และพัฒนาแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบนั้นมีแนวคิดและแนวทางที่มุ่งไปสู่การดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น และองค์การบริหารส่วนตำบลวังม่วง ซึ่งเป็นกลไกภายในสำหรับการบริหาร จัดการ ตลอดจนการดำเนินงานและกิจกรรมต่าง ๆ ในแหล่งโบราณคดีแลพิพิธภัณฑ์สถานชุมชน ซึ่งรวมถึงกลไกภายนอกที่เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการส่งเสริม สนับสนุน ช่วยเหลืออีกทางหนึ่งโดยจังหวัดสระบุรี องค์การบริหารส่วนจังหวัดสระบุรี ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ ตลอดจนเครือข่ายความร่วมมือทางแหล่งเรียนรู้ ได้แก่ แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว ดังนั้นทั้งกลไกภายในและกลไกภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการบริหาร จัดการแหล่งโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานชุมชนบ้านโป่งตะขบ จึงได้ร่วมกันจัดตั้งชมรมอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบ เพื่อเป็นองค์กรหลักในการบริหาร จัดการ ตลอดจนกำหนดทิศทางและเป้าหมายของการพัฒนาพิพิธภัณฑ์สถานชุมชน

4. สภาพปัจจุบันของแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบ แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบในปัจจุบัน จากการดำเนินงานขุดค้นทางโบราณคดีที่ผ่านมาทั้งสามช่วงระยะเวลา พบหลักฐานทางโบราณคดีและโบราณวัตถุที่สำคัญหลายประเภท ซึ่งบางประเภทพบเพียงแห่งเดียวในประเทศไทยซึ่งปัจจุบันได้ดำเนินการด้านการศึกษา วิเคราะห์ วิจัย การจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุ การจัดทำฐานข้อมูลเพื่อนำมาจัดการและสร้างเป็นองค์ความรู้เพื่อนำไปจัดแสดงนิทรรศการ ณ พิพิธภัณฑ์สถานชุมชนบ้านโป่งตะขบ ลักษณะทางกายภาพของแหล่งโบราณคดีในปัจจุบันประกอบด้วย สภาพหลุมขุดค้นทางโบราณคดี หลังจากโครงการดำเนินการขุดค้นทางโบราณคดีทั้งสามระยะเสร็จสิ้น ชุมชนและชาวบ้านโป่งตะขบ ได้ดำเนินการสร้างหลังคาคลุมหลุมขุดค้นชั่วคราว เพื่อเป็นการอนุรักษ์ สงวนรักษาหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญในเบื้องต้น โดยได้รับความร่วมมือจาก

รศ.สุรพล นาถะพินธุ และภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ทั้งนี้ได้ดำเนินการสำรวจพื้นที่แหล่งโบราณคดีบริเวณที่ดินของโรงเรียนบ้านโป่งตะขบสำหรับการขุดค้นทางโบราณคดีเพิ่มเติมในอนาคต

5. การดำเนินงานด้านระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ จากการศึกษาพบว่า การดำเนินงานด้านระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และสิ่งอำนวยความสะดวกเป็นการจัดการในระดับพื้นฐาน ได้แก่ การให้บริการห้องสุขาเป็นการขออนุญาตใช้ห้องสุขาของโรงเรียนบ้านโป่งตะขบ และห้องสุขาของชาวบ้าน การทำทางเดินเท้าหินลูกรัง โดยองค์การบริหารส่วนตำบลวังม่วง การติดป้ายประชาสัมพันธ์แหล่งโบราณคดีตามสถานที่ต่าง ๆ โดยสำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัดสระบุรี ที่จอดรถสำหรับผู้เข้าชมใช้บริเวณสนามหญ้าของโรงเรียนบ้านโป่งตะขบ ดำเนินการติดตั้งระบบไฟฟ้าในอาคารพิพิธภัณฑสถานชุมชน นอกจากนี้พบว่าขาดแคลนถังขยะที่ไม่เพียงพอต่อการรองรับผู้เข้าชมโดยเป็นถังขยะที่ใช้ร่วมกับโรงเรียนบ้านโป่งตะขบ ทั้งนี้จากการสำรวจในพื้นที่พบว่าพื้นที่ด้านหลังโรงเรียนบ้านโป่งตะขบ ซึ่งเป็นลำธารน้ำตกธรรมชาติ โดยช่วงเวลาที่ผ่านมามีการพัฒนาให้เป็นแหล่งพักผ่อน แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติของโรงเรียน โดยได้ดำเนินการจัดสร้างบันไดทางเดินคอนกรีตลงสู่ลำธาร ปรับสภาพแวดล้อมของลำธาร แต่ในสภาพปัจจุบันพบว่าไม่มีสภาพกรำงและขาดการดูแล ตลอดจนพื้นที่บางส่วนที่ใช้ในการเรียนการสอนของโรงเรียนบ้านโป่งตะขบอยู่ในสภาพเสื่อมโทรม

6. การประชาสัมพันธ์ และการจัดกิจกรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน จากการศึกษาพบว่า การดำเนินการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์พื้นฐานโดย รศ.สุรพล นาถะพินธุ ได้แก่ แผ่นพับ เอกสารเผยแพร่ บอร์ดประชาสัมพันธ์ และป้ายประชาสัมพันธ์ตามจุดต่าง ๆ ในอำเภอวังม่วง การดำเนินงานด้านการประชาสัมพันธ์แหล่งโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานชุมชนที่ผ่านมามีดำเนินการด้วยสื่อสารมวลชนในหลายแขนง เช่น โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ วิทยุ ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ของการท่องเที่ยวจังหวัดสระบุรี อำเภอวังม่วง องค์การบริหารส่วนตำบลวังม่วง เป็นต้น นอกจากนี้การจัดกิจกรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนพบว่าได้ดำเนินการโดยอำเภอวังม่วง องค์การบริหารส่วนตำบลวังม่วง ในการจัดกิจกรรมทำบุญประจําหมู่บ้าน การอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษ โดยจัดที่บริเวณด้านหน้าอาคารพิพิธภัณฑสถานชุมชนซึ่งมีชาวบ้านโป่งตะขบมาร่วมงานเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้การดำเนินงานในลักษณะกิจกรรมที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนและชาวบ้านพบว่ายังไม่มีการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม

ทั้งนี้ในด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน โรงเรียนบ้านโป่งตะขบในฐานะเจ้าของกรรมสิทธิ์ในพื้นที่แหล่งโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานชุมชนบ้านโป่งตะขบ ยังเข้ามามีบทบาทในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากการขาดบุคลากรประจำที่จะเข้าร่วมมือทำงานกับชุมชนและชาวบ้าน

7. ปัญหาและอุปสรรค

การเสื่อมสภาพของหลักฐานทางโบราณคดีและโบราณวัตถุที่อยู่ในหลุมขุดค้น เนื่องมาจากความชื้นจากน้ำที่ไหลซึมลงไปในหลุมขุดค้นในช่วงฤดูฝน ปัญหาจากสัตว์บางชนิดที่ตกลงไปในหลุมขุดค้นแล้วก็ตายและส่งกลิ่นเน่าเหม็นในเวลาต่อมา ด้วยสภาพปัจจุบันของหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญนี้จากคำสัมภาษณ์ของผู้ดูแลรับผิดชอบพบว่าทั้งหลุมศพหมายเลข 1 และหลุมศพหมายเลข 2 ที่มีสภาพเป็นอินทรีวัตถุนั้นเสื่อมสภาพลงไปมากเนื่องจากผลกระทบจากสาเหตุดังกล่าวข้างต้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของนักวิชาการด้านการอนุรักษ์โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ ได้กล่าวถึงประเด็นการเสื่อมสภาพของหลักฐานทางโบราณคดีและการอนุรักษ์โบราณวัตถุ ณ แหล่งขุดค้นทางโบราณคดี กล่าวโดยสรุปคือ วัตถุที่ขุดค้นพบจะมีปฏิกิริยาทันทีกับบรรยากาศเหนือพื้นดิน เช่นปฏิกิริยากับอากาศ การเปลี่ยนแปลงความชื้น มลพิษในอากาศ แสง เป็นต้น วัตถุบางชิ้นสามารถเห็นการเสื่อมสภาพอย่างรวดเร็วและชัดเจนภายในระยะเวลาอันสั้น อินทรีวัตถุจะเสื่อมสภาพเร็วมาก หากไม่ได้รับการดูแลรักษา และปฏิบัติอย่างเหมาะสม เพื่อชะลอการเสื่อมสภาพ อาจส่งผลทำให้หลักฐานทางโบราณคดีเสียหายอย่างรุนแรงได้

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาเปรียบเทียบพิพิธภัณฑ์ตัวอย่างกับพิพิธภัณฑ์สถานชุมชนบ้านโป่งตะขบ ได้ข้อสรุปว่ากระบวนการในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์บ้านโป่งมะนาวมีความใกล้เคียงเหมาะสมกับการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์สถานชุมชนบ้านโป่งตะขบ ในปัจจุบัน เนื่องจากมีความสอดคล้องกันในด้านเนื้อหาสาระทางวิชาการที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน พื้นที่ของแหล่งโบราณคดีอยู่ใกล้เคียงกัน การดำเนินงานเป็นเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ระหว่างกัน นอกจากนี้ผู้บริหาร จัดการของพิพิธภัณฑ์บ้านโป่งมะนาวได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นที่ปรึกษาในคณะกรรมการบริหารชมรมอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบ ทั้งนี้กระบวนการทำงานพัฒนาพิพิธภัณฑ์สถานชุมชนบ้านโป่งตะขบที่ยังไม่ได้ดำเนินการนั้นมีความสอดคล้องกับข้อคิดเห็นและความต้องการส่วนใหญ่ของกลุ่มประชากรทุกกลุ่ม โดยสามารถสรุปเป็นแนวทางที่พิพิธภัณฑ์สถานชุมชนบ้านโป่งตะขบควรดำเนินงานต่อไปในอนาคตสรุปได้ดังนี้

การพัฒนาทางวิชาการ การทำงานด้านโบราณคดี เป็นกระบวนการที่ควรดำเนินงานต่อเนื่องจากการขุดค้นทางโบราณคดีที่ได้ดำเนินการในระยะแรกจนเกิดเป็นพิพิธภัณฑ์ เพื่อพัฒนาและขยายฐานองค์ความรู้เพิ่มเติม การอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีและโบราณวัตถุ การจัดทำแผนการพัฒนา การพัฒนาบุคลากร การฝึกอบรมบุคลากร การจัดพิมพ์เอกสารวิชาการ เผยแพร่ข้อมูล การพัฒนาการจัดแสดงนิทรรศการให้มีความต่อเนื่อง

การพัฒนาด้านกายภาพมีกระบวนการสำคัญ ได้แก่ การขออนุญาตใช้ประโยชน์จากที่ดินของราชการ การก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์ถาวร การสร้างอาคารคลุมหลุมขุดค้นทางโบราณคดีการพัฒนาสภาพแวดล้อม ปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ให้มีความเหมาะสม การพัฒนาระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ การพัฒนาสุขอนามัย และสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็น

การดำเนินงาน บริหาร จัดการพิพิธภัณฑ์ มีลักษณะในการดำเนินงาน บริหาร จัดการโดยคณะกรรมการบริหารชมรมอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบ รูปแบบการจัดการพิพิธภัณฑ์เป็นรูปแบบแหล่งเรียนรู้ตามอัธยาศัย ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีผู้นำชม สลับกับการให้ผู้เข้าชมได้เดินชมนิทรรศการด้วยตนเอง โดยไม่มีการเก็บค่าเข้าชม การจัดทำรายได้พิพิธภัณฑ์ ดำเนินการในลักษณะการรับบริจาคตามศรัทธา ตลอดจนการนำเอกลักษณ์เด่นของพิพิธภัณฑ์มาเป็นส่วนหนึ่งในการจัดทำผลิตภัณฑ์และสร้างสรรคสินค้าเพื่อจำหน่ายเป็นของที่ระลึกในพิพิธภัณฑ์ การจัดทำงบประมาณในการบริหาร จัดการพิพิธภัณฑ์ควรดำเนินจัดทำเอกสารในรูปแบบโครงการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของพิพิธภัณฑ์ที่จำเป็น โดยสามารถขอรับการสนับสนุนงบประมาณได้จากแหล่งงบประมาณจากรัฐ ได้แก่ จังหวัดสระบุรี องค์การบริหารส่วนจังหวัดสระบุรี และแหล่งงบประมาณจากภาคเอกชน

การประชาสัมพันธ์ กระบวนการดำเนินงาน ได้แก่ การประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางการสื่อสารมวลชนแขนงต่าง ๆ การจัดทำสื่อสารสนเทศ การจัดทำระบบเครือข่ายฐานข้อมูล การจัดทำพิมพ์ เอกสาร ตำราวิชาการเพื่อเผยแพร่ข้อมูลความรู้ของพิพิธภัณฑ์ ตลอดจนการเข้าร่วมกิจกรรมกับองค์กรหน่วยงานภายนอก

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ให้มีความยั่งยืน โดยควรดำเนินงานในลักษณะของการจัดกิจกรรมใช้พิพิธภัณฑ์และโรงเรียนบ้านโป่งตะขบเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรม เพื่อให้ชุมชนและชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม ทำกิจกรรมในโอกาสและวาระสำคัญของหมู่บ้าน การเข้ามามีส่วนร่วมในการนำชมพิพิธภัณฑ์ ต้อนรับดูแลนักท่องเที่ยว ตลอดจนการส่งเสริมให้ชุมชนชาวบ้านมีรายได้เสริมจากการรวมกลุ่มแม่บ้านในชุมชน สร้างสรรค์และผลิตสินค้าศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน การจำหน่ายสินค้าที่ระลึก สินค้าทางการเกษตรแปรรูป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการดำเนินงานศึกษา วิจัยเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาเพื่อสร้างองค์ความรู้ของแหล่งโบราณคดีเครือข่าย แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบ แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว แหล่งโบราณคดีซับจำปา และแหล่งโบราณคดีอ่างเก็บน้ำวมกเหล็ก เพราะมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์ในหลากหลายประเด็นที่มีความน่าสนใจ พร้อมทั้งควรมีการเสนอแนะแนวทางเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้สู่พิพิธภัณฑ์ของชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2545). หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์

กระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ / สุมน อมรวิวัฒน์. พิมพ์ลักษณ์, กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544.

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ. พื้นปลั่งความหลากหลายทางวัฒนธรรม ในสังคมสยาม (หนังสือชุดพอเพียงแผ่นดินเกิด) พิมพ์โดย มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ กรุงเทพฯ, 2556.

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ. พิพิธภัณฑของนครธรรมดา. หนังสือชุดพิพิธภัณฑท้องถิ่น มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์, 2551.
ศรีศักร วัลลิโภดม. พิพิธภัณฑและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น: กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน จัดพิมพ์โดย มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ กรุงเทพฯ, 2551.

สุรพล นาคะพินธุ. รายงานความก้าวหน้าการปฏิบัติงานโครงการวิจัย เรื่อง “ ประวัติวัฒนธรรมยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่แหล่งโบราณคดีโรงเรียนบ้านโป่งตะขบ ตำบลวังม่วง อำเภอวังม่วง จังหวัดสระบุรี, 2552.

สุรพล นาคะพินธุ. รากเหง้าบรรพชนคนไทย : พัฒนาการทางวัฒนธรรมก่อนประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ: มติชน, 2550.